

10. Henning C.N. et al. Financial markets and the economy. – 3-d ed. – Englewood Clsff (N.J.), Prentice – Hall corp., 1981. – 602 p.
11. Campbell T. S. Money and Capital markets. – Gleimien (III) ets.: Scott, Foresmen. 1988. – P. 2–3;
12. Auerbach R. D. Financial markets and institutions. N.Y., L.: Macmillan, 83.– 286 p.
13. Приступко А. О. Фінансово-правове регулювання фондового ринку України. Дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук. – К. – 2006. – 216 с.
14. Ходаківська В. П., Данілов О. Д. Ринок фінансових послуг: навчальний посібник. – Ірпінь: Академія ДПС України, 2001. – 501 с.
15. Афанасьев В. Г. О системном подходе в социалистическом познании // Вопросы философии. – 1973. – № 6. – С. 98 – 111.
16. Полохович В. І. Господарсько-правовий механізм державного регулювання фондового ринку України. – Монографія. – К., 2012. – 337 с.
17. Рынок ценных бумаг: Учебник / Под. ред. В. А. Галанова, А. И. Басова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 448 с.
18. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. Фінансово-економічний словник. К.: Знання, 2007. – 1072 с.
19. Калина А. В., Корнеев В. В., Коцеев А. А. Рынок ценных бумаг. Теория и практика – К.: МАУП – 1999. – 256 с.
20. Лисенков Ю. М., Фетюхина Н. В. Ринок цінних паперів: основні поняття і терміни. – К.: Київський інститут банкірів банку «Україна», 1996. – 168 с.
21. Колесник В. В. Введение в рынок ценных бумаг. – К.: А.Л.Д., 1995. – 176 с.
22. Віхров С. О. Ринок цінних паперів як господарсько-правова категорія // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 4. – С. 181 – 186.
23. Демчак Р. С. Державне регулювання розвитку фондового ринку в Україні. Автореферат дис. канд. юрид. наук за спеціальністю: 25.00.02. – К.: – 2005. – 20 с.
24. Кузнєцова Н. С., Назарчук І. Р. Ринок цінних паперів в Україні: правові основи формування та функціонування. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 526 с.
25. Габов А. В. Ценные бумаги: вопросы теории и правового регулирования рынка. – М.: Статут, 2011. – 1104 с.

The article is devoted to the research of basic determinations of the fund market's concept, his places in the financial and economic system of the state; the correlation of concepts securities market, fund market, financial market has analysed.

Статья посвящена исследованию основных подходов к определению понятия «фондовый рынок», его места в финансово-экономической системе государства; проанализировано соотношение понятий рынок ценных бумаг, фондовый рынок, финансовый рынок.

ДІАЛЕКТИЧНА ВЗАЄМОДІЯ КОНКУРЕНЦІЇ І МОНОПОЛІЇ У ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИНАХ

Безух О. В.,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

відділу правових проблем підприємництва НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України

У статті досліджується діалектика та взаємодія інститутів економічної конкуренції і монополії.

Ключові слова: економічна конкуренція, господарські відносини, монополія.

Конкуренція є багатозначним явищем, яке проявляється в різноманітних рисах. Насамперед, економічна конкуренція передбачає суперництво між кількома різними суб'єктами господарювання за отримання найбільшого прибутку та частки ринку. Абсолютна перемога в конкурентній боротьбі передбачає повне витіснення інших конкурентів та встановлення монополії. Вільна конкуренція – це фундамент, на якому виник капіталістичний спосіб виробництва та сучасна ринкова економіка.

Поняття «монополія» при перекладі з грецької мови означає єдиний продавець. Таким чином, монополістом згідно з таким висновком є будь-хто, хто продає відповідний товар, який має певні ознаки або властивості (або їх сукупність), які відрізняються від таких самих показників, які має товар, що продають інші.

Чинне законодавство України, фахівці розглядають монополію як явище, що несумісне з економічною конкуренцією. Традиційне уявлення про монополію полягає у визначенні продавця на ринку, який захищений

від появи нових конкурентів на ринку та спроможний визначати умови обороту товарів на ринку.

Формулюючи поняття монополії, фахівці у сфері економіки підкреслюють незалежність монополіста від інших учасників ринку та умов обороту товарів на ринку.

Історично в період первинного накопичення капіталу економічна конкуренція формально була вільною, тобто позбавлена будь-яких обмежень та виключень. З часом повна свобода підприємницької діяльності стала на заваді деяким підприємцям у досягненні перемоги. Вони почали застосовувати жорсткі прийоми з метою обмежити чи не дозволити діяльність інших підприємців, що суперечило принципам конкуренції та чесної боротьби. Така практика стала вважатися недобросовісною. Таким чином, виникла необхідність регулювання методів та заходів конкурентної боротьби, що знайшло своє відображення у припиненні недобросовісної конкуренції.

Економічна конкуренція періоду промислового капіталізму породила концентрацію та централізацію капіталу, що призвело до виникнення монополій та в деяких випад-

ках їх повному домінуванні не тільки на ринку, а й у політичному житті. Як визначено в «Економічній історії капіталістичних країн» трести стали визначеною формою централізації капіталу, яка надавала можливість проводити єдину технічну і економічну політику, концентрувати фінанси на найбільш важливих та перспективних напрямках економіки [1]. Як справедливо зазначив К. Маркс, світ по сьогодні був би без залізниць, якщо необхідно було б дочекатися, поки накопичення не приведе окремі капітали до таких розмірів, щоб вони могли впоратися з будівництвом залізниці. Проте централізація за допомогою акціонерних товариств здійснила це в одну мить [2].

Великі прибутки корпорацій перетворили їх в економічний центр суспільства, який має вирішальний вплив та визначає рівень і курс промислового розвитку. Конкуренції став погрожувати новий супротивник – монополії, перемога яких призвела б до усунення ринку як способу організації економічних суспільних відносин.

Перетинання монополії і конкуренції охопило світове господарство та виявило всі його суперечності, насамперед, виникнення конфлікту між принципом свободи економічної конкуренції і принципом свободи договору.

Унаслідок цього конфлікту виникло антимонопольне законодавство як реакція на спроби повністю витіснити економічну конкуренцію. Боротьба із надмірною монополізацією ринку здійснювалася шляхом правової регламентації ринкових економічних відносин та прийняття емпірично встановлених заборон на здійснення певних дій в господарських відносинах.

Як зазначають З. Питцкер та Ш. Бретхауер, антимонопольне право переслідує як економіко-політичні, так і суспільно-політичні завдання. По-перше, вільній конкуренції надається державний захист. По-друге, створюється вільний суспільний устрій для всіх суб'єктів ринку. Це обумовлює необхідність державного втручання у господарські відносини у випадках, коли економічна могутність порушує ефективність конкуренції і позбавляє підприємство мотивації поліпшувати своє становище [3].

Конкуренція, за визначенням Ф. Енгельса, є найбільш повним виразом пануючої в сучасному громадянському суспільстві війни всіх проти всіх. Це війна за життя, за існування, за все, а, таким чином, у випадку необхідності війна за життя і на смерть [4].

Монополія виростає із вільної конкуренції, не усуває її, а існує поряд з нею та над нею, породжуючи цим ряд особливо гострих суперечностей, тертя, конфлікти [5].

Деякі фахівці з економічної теорії визначають монополію як крайню форму недосконалої конкуренції [6]. Разом із тим загально визнано, що досконалої конкуренції або абсолютної монополії ніколи не існувало, «чиста» конкуренція і «чиста» монополія корисні з точки зору концептуальних точок відліку, але вони самі по собі не описують жодного реального ринку [7].

За визначенням І. Кірцнера, найневдаліше використання терміна «конкуренція» є в тому, що стан рівноваги, який вважається притаманним для економічної конкуренції, не враховує дії в конкурентному ринковому процесі щодо отримання перемоги в боротьбі та набуває змісту, протилежного роду діяльності, який визначає цей процес. Будь-яке відхилення реального світу від умов рівноваги стало вважатися як протилеж-

не «конкурентному», а отже, методом простого виключення, як «монополістичне» [8].

Теоретичні уявлення про те, як можуть співіснувати монополістичний і конкурентний елементи на ринку при здійсненні господарської діяльності залежить від підтримки та обґрунтування конкретного поняття монополії.

Чинне законодавство України надає визначення монополії тільки в одному випадку. Зокрема, Закон України «Про природні монополії» визначає лише один вид монополії — природну монополію. Це стан товарного ринку, за якого задоволення попиту на цьому ринку є більш ефективним за умови відсутності конкуренції внаслідок технологічних особливостей виробництва (у зв'язку з істотним зменшенням витрат виробництва на одиницю товару в міру збільшення обсягів виробництва), а товари (послуги), що виробляються суб'єктами природних монополій, не можуть бути замінені у споживанні іншими товарами (послугами), у зв'язку з чим попит на цьому товарному ринку менше залежить від зміни цін на ці товари (послуги), ніж попит на інші товари (послуги).

Тобто метою такої монополії є ефективне задоволення потреб споживачів та економічна ефективність виробництва. Таким чином, ця мета збігається з метою конкуренції.

При цьому необхідно зазначити, що ст. 2 згаданого Закону поширює його дію не лише на регулювання відносин на товарних ринках, які перебувають у стані природної монополії, а й на суміжних ринках за участю природних монополій, тобто на ринках, де є конкуренція й конкуренти. Але відносини, що там виникають, вже не стосуються окремого ринку, а набувають більш складного характеру.

Окрім природних монополій існують й інші ситуації, які можна трактувати як наявність монополії. Наприклад, коли ви є винахідником нового запатентованого продукту, що надає вам можливість заборонити іншим виробникам виробництво тотожних продуктів, і ваше підприємство унаслідок цього є єдиним на даному ринку. Ви не порушуете закон, хоча у вас немає конкурентів та, відповідно, конкуренції.

Імператив конкуренції — отримання завдяки власним досягненням переваги над іншими суб'єктами господарювання змушує підприємства винаходити нові продукти, процеси, засоби виробництва, методи організації, які за умов їх високої якості та ефективності й належності тільки цьому підприємству можуть принести йому монополію владу. У справі *United States v. Aluminum Co of America (1945)*, що відома як *Справа проти Alcoa*, суд попередив, що «один єдиний виробник може стати єдиним переможцем з групи діючих в одній сфері компаній тільки завдяки власним здібностям, що значно переважають здібності суперників, умінню, прозорливості й заповзятливості. Не можна змінювати відношення до переможця в конкуренції, який вимушений до цього брати участь у ній, тільки з тієї причини, що він переміг» [9].

Аналіз як монопольного, конкурентного, «змішаного» ринків концентрується на «теорії фірми», яка надає уявлення про стан конкуренції або монополії через ступінь контролю фірмою відповідного товару. Саме таке співвідношення є головним в побудові правових

норм Методики визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання на ринку, затвердженої розпорядженням Антимонопольного комітету України № 49-р від 05.03.2002.

Вважається, що, перебуваючи у стані монополії, суб'єкт господарювання має вільні можливості у встановленні ціни та, відповідно, має можливість впливати на умови продажу товарів. Таким чином, вважається, що монополіст може встановлювати найвищу ціну. У зв'язку з цим саме ціна товару монополістів є предметом правового регулювання згідно з законами України «Про ціни і ціноутворення», «Про природні монополії».

Насправді, дії монополіста також підпорядковані закону попиту, оскільки максималізація прибутку передбачає надання споживачу можливості купувати якнайбільше товарів. Яскравим прикладом цього є взаємовідносини ПАТ «Нафтогаз України» та АТ «Газпром» (Росія). В цьому випадку занадто висока ціна, що встановлюється російським газовим монополістом, штовхає Україну (ПАТ «Нафтогаз України») на зниження кількості купівлі товару (газу) та пошук альтернативних джерел газопостачання і джерел енергії.

Вважається, що монополіст отримує найбільші прибутки. В дійсності попит на товар монополіста може бути слабким, або ефективність роботи монополіста може бути низькою, що призведе до того, що рівень прибутковості буде не вищим середньої або монополіст взагалі буде збитковим. Прикладом такої ситуації є діяльність ПАТ «Нафтогаз України», яка є збитковою. Ринковий попит на продукцію монополіста може бути настільки малим, що не оправдає витрати монополіста. Загальним результатом діяльності монополії порівняно із конкуренцією може бути:

- 1) вища ціна на монопольному ринку, ніж на конкурентному;
- 2) менші зусилля та відповідні їм обсяги виробництва на монопольному ринку порівняно із конкурентним;
- 3) низька ефективність використання ресурсів;
- 4) можливість встановлювати споживачам ціни і обсяги виробництва, тобто диктувати умови обороту товарів на ринку.

Незважаючи на вищезгадану можливість, поведінка монополіста зазнає впливу з боку чинників економічної конкуренції.

По-перше, використання ринкової влади та монопольного становища обмежено страхом застосування заходів державного регулювання та засобів державного впливу за такими фактами.

По-друге, монопольні високі прибутки будуть сигналізувати про привабливість ринку та передбачати можливість, що суб'єкти господарювання, які мають фінансові, технічні й організаційні можливості для подолання монопольних бар'єрів, увійдуть на зазначений ринок та створять пряму конкуренцію монополісту як з точки зору традиційного товару, так і створенням нового товару, який буде задовольняти потреби споживачів монопольного ринку. Вплив нових технологій на існуючі галузеві структури перешкоджає обмеженню виробництва, максимізації прибутку та збереженню домінуючих позицій.

По-третє, споживачі, які залежать від продукції монополіста, намагатимуться або відмовитися від продукції монополіста на користь інших суб'єктів господарювання та їх товарів, або апелювати до держави з метою захисту своїх інтересів.

Як слушно зазначив Й. Шумпетер, в умовах чистого капіталізму можливість експлуатувати незмінний рівень попиту або рівень, зміна якого не залежить від дій монополіста і від реакції, яку вони викликають, не може діяти достатньо тривало, щоб не вплинути на загальний обсяг виробництва, за винятком тих випадків, коли за монополією стоїть державна влада (наприклад, фіскальні монополії). Бути єдиним продавцем протягом десятиліть можна тільки тоді, коли продавець не буде вести себе як монополіст [10]. Таким чином, монопольне становище суб'єкта господарювання штовхає інших суб'єктів господарювання на спроби зайняти місце монополіста на ринку, а сам суб'єкт монополії готовий до дій, що створюють штучну конкуренцію.

Розглядаючи економічну конкуренцію як процес, І. Кірцнер визначив, що основне питання монополії полягає в площині свободи виходу на ринок. Монополія на ринку, вільному від створених державою перешкод, при вході на ринок означає таке положення виробника, коли виключний контроль суб'єкта господарювання над необхідними для виробництва ресурсами блокує проникнення інших суб'єктів господарювання на цей ринок. Монополія, таким чином, не належить до становища виробника, який, не маючи контролю над ресурсами, є єдиним виробником певної продукції. Такий виробник відкрив можливість продажу певного товару до того, як це зробили інші, та сприймає свою криву попиту як повний ринок окремого продукту [11].

В Україні бар'єрами вступу на ринок визначаються обставини, що перешкоджають новим суб'єктам господарювання почати конкурувати на рівних із суб'єктами господарювання, що вже діють на визначеному товарному ринку. При цьому переліку обставин, що є дійсними бар'єрами вступу на ринок, у нормативних актах не наводиться, створюючи умови, за яких відсутність підприємницького ризику, волі на пошук фінансових і технічних ресурсів для входу на відповідний ринок може сприйматися як обставини, що перешкоджають новим суб'єктам господарювання почати конкурувати на рівних із суб'єктами господарювання, що вже діють на певному товарному ринку.

Таким чином, доцільно вважати бар'єрами вступу на ринок суб'єктів господарювання ті обставини, які не залежать від волі суб'єктів господарювання та унеможливають їх вільний вхід на ринок, зокрема:

1. Бар'єри, що створені державою у вигляді ліцензій, дозволів тощо, отримання яких необхідно для входу на відповідний ринок (адміністративні бар'єри).
2. Отримання певним суб'єктом господарювання виключного контролю над лімітованими виробничими ресурсами, що виключає можливість користування подібними ресурсами інших суб'єктів господарювання та, таким чином, знищує конкуренцію.

Стосовно інших перешкод, то їх доцільно визначати як обмеження можливостей доступу інших суб'єктів господарювання на ринок унаслідок економічної, фінансової або мотиваційної слабкості.

Міцні суб'єкти господарювання в процесі конкурентної боротьби отримують відповідні ресурси та контролюють їх. На думку С. Г. Кирдиної, об'єктивними підставами появи стійкої конкуренції у господарській сфері є: по-перше, можливість відокремлення та закріплення за конкуруючими суб'єктами в постійне чи достатньо тривале користування частини ресурсного матеріально-технічного середовища.

По-друге, ефективність використання ресурсу має бути достатньою для індивідуального відтворення соціального суб'єкта, що ним володіє. Інакше немає сенсу у конкурентній боротьбі домагатися власності на те чи інше благо [12].

За визначенням К. Маркса, в практичному житті ми знаходимо не тільки конкуренцію, монополію і їх антагонізм, а також і їх синтез, яким є не формула, а рух. Монополія створює конкуренцію, конкуренція створює монополію. Монополісти конкурують між собою, конкуренти стають монополістами. Синтез полягає в тому, що монополія може триматися тільки тому, що вона постійно вступає в конкурентну боротьбу [13].

Це є актуальним в теперішній час змін у світовій системі господарювання, які обумовлені, насамперед, глобалізацією та інтернаціоналізацією виробництва, в основі яких знаходяться транснаціональні компанії. Як зазначає В. В. Костицький, особистий інтерес в економіці спрямований на розширення виробництва, його концентрацію аж до монополії [14].

Окрім недоліків у вигляді високих цін, невідповідності попиту і пропозиції, гальмування розвитку технологій, монополія може надавати суттєві переваги, зокрема: можливість провадити великомасштабне виробництво, підвищувати ефективність виробництва, планувати розвиток суб'єкта господарювання і виробництва, здійснювати диверсифікацію і фінансування науково-дослідних і конструкторських робіт за рахунок забезпечення постійної норми прибутку.

Економічна конкуренція надає можливість досягати максимального економічного результату, оскільки примушує суб'єктів господарювання вирішувати поставлені завдання при мінімальних витратах з найкращими результатами. Конкуренція надає змогу виявити та просунути на ринку ті суб'єкти господарювання, які завдяки власним досягненням отримали ліпші результати порівняно з іншими.

Механізм ринку з точки зору конкуренції – це, насамперед, механізм оцінки результатів діяльності суб'єктів господарювання за допомогою споживачів, які надають перевагу продукції тих чи інших суб'єктів господарювання, та розподілу результатів такої діяльності між переможцями у конкурентній боротьбі у вигляді переважної частки суб'єкта на ринку та його високої стабільної норми прибутку. Завдяки дії цього механізму частка на ринку та рівень прибутків переможця у конкуренції зростає, що призводить до створення монополії. В цьому і проявляється суспільний корисний ефект конкуренції, коли егоїстичні дії суб'єкта господарювання щодо отримання монополії на ринку призводять до того, що всі інші суб'єкти господарювання, щоб залишитися на ринку, вимушені модернізувати виробництво для задоволення вимог споживачів.

Як зазначив Е. Чемберлен, економічна конкуренція збільшує ефективність малих і середніх підприємств порівняно з великими, диверсифікацію виробництва великих фірм, кількість суб'єктів господарювання на ринку, що конкурують між собою в умовах економічного зростання, лібералізацію міжнародної торгівлі та економічну інтеграцію, появу нових світових центрів розвитку.

У свою чергу, це призводить до посилення монополістичних тенденцій унаслідок концентрації капіталу в умовах росту транснаціональних корпорацій, диференціації продукції на підставі збільшення доходів, прискорення науково-технічного прогресу та збільшення витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, диференціації та ускладнення структури виробництва [15].

Таким чином, функціонування інститутів конкуренції і монополії здійснюється на основі принципу взаємодії. Як зазначає С. Г. Кирдина, саме в базових економічних інститутах господарська практика закріплює ті способи взаємодії економічних суб'єктів з конкретним матеріально-технічним середовищем, які надають можливість отримувати найліпший соціально-економічний результат. При цьому найкращий результат не для окремих груп, а для основної маси населення, оскільки тільки тоді зберігається цілісність та безперервність діяльності всього суспільства [16].

Отже, діалектична взаємодія вільної конкуренції і монополії, як наслідку її розвитку, у господарських відносинах створює мотив (інтерес) здійснення підприємницької діяльності задля отримання суб'єктами господарювання певних економічних благ (прибутку, частки на ринку). Створення певної монополії унаслідок розвитку господарських відносин та отримання перемог у конкурентній боротьбі призводить до зворотної реакції щодо посилення конкурентної боротьби та намагання отримати становище монополіста. Завданням правового регулювання в цьому діалектичному процесі є забезпечення рівності умов для суб'єктів господарювання, недопущення порушень унаслідок недобросовісних дій чи зловживання економічним становищем та забезпечення реалізації приватної ініціативи суб'єктів господарювання завдяки свободі доступу на ринок та свободі економічної діяльності задля більш ефективного задоволення інтересів споживачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Экономическая история капиталистических стран* / Под ред. Полянского Ф. Я. и Жамина В. А. – М.: изд-во МГУ, 1986. – С. 176.
2. *Маркс К. Капитал* / Маркс К., Энгельс Ф. – Соч. Т. 23. – С. 642.
3. *Основы германского и международного экономического права. Учебное пособие* / Х. Й. Шмидт-Тренц, Ю. Плате, М. Пашке и др. – СПб.: Издательский дом С.-Петербур. гос. ун-та, Издательство юридического факультета СПбГУ, 2007. – С. 615.
4. *Энгельс Ф. Положение рабочего класса в Англии. Конкуренция*. – Соч 2-е изд. – Т. 2. – С. 311 – 312.
5. *Ленин В. И. Империализм как высшая стадия капитализма*. Полн. собр. соч. – Т. 27. – С. 385 – 386.
6. *Фишер С., Дорнбуш Р., Шмалензи Р. Экономика*. – М.: Дело, 1997. – С. 211.
7. *Massel M. S. Competition and Monopoly. Legal and Economic Issues*. – Washington: The Brookings Institution,

1962. – Р. 187.

8. *Кирцнер И.* Конкуренция и предпринимательство / Пер. с англ. Под ред. проф. А. Н. Романова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – С. 36.

9. *Эрнест Г., Вильям Е. Ковачич.* Антитрестовское законодательство и экономика // Вашингтон: Международный институт права. – 1995. – С. 71.

10. *Шумпетер Й.* Капитализм, социализм и демократия. Пер. с англ. – М.: Экономика, 1995. – С. 144–145.

11. *Кирцнер И.* Конкуренция и предпринимательство / Пер. с англ. Под ред. проф. А. Н. Романова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – С. 106 – 107.

12. *Кирдина С. Г.* X – и У – экономики: Институ-

туциональный анализ. – М.: Наука, 2004. – С. 128.

13. *Маркс К.* Нищета философии. – Соч. 2-е изд. – Т. 4. – С. 166.

14. *Костицкий В. В.* Закон перманентної концентрації капіталу: економічна історія та українські реалії. – К.: Ін-т законодавчих передбачень і правових експертиз, 2003. – С. 5.

15. *Чемберлен Э.* Теория монополистической конкуренции. Реориентация теории стоимости. – М.: Экономика, 1996. – С. 15.

16. *Кирдина С. Г.* Экономические институты России: материально-технологические предпосылки развития // Общественные науки и современность. – 1999. – № 6. – С. 36.

In article the dialectics and interaction of institutes of the economic competition and monopoly is investigated.

В статье исследуется диалектика и взаимодействие институтов экономической конкуренции и монополии.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАНОВИЩА ДЕРЖАВНИХ КОМЕРЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Черненко О. А.,

*кандидат юридичних наук, науковий співробітник
НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України*

У статті розглянуто особливості правового становища державних комерційних підприємств в Україні та надано пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства, яке регулює діяльність державних комерційних підприємств.

Ключові слова: правове становище, державне підприємство, правовий режим майна, види державних підприємств.

Відповідно до ч. 1 ст. 73 Господарського кодексу України (далі – ГК України) державне унітарне підприємство утворюється компетентним органом державної влади в розпорядчому порядку на базі відокремленої частини державної власності, як правило, без поділу її на частки, і входить до сфери його управління. Відповідно до положень гл. 8 ГК в Україні існують державні унітарні підприємства двох видів: 1) державні комерційні підприємства (ст. 74–75 ГК); 2) казенні підприємства (ст. 76–77 ГК).

Особливості правового становища державних унітарних, в тому числі державних комерційних підприємств, має регулювати Закон України «Про державні підприємства» (відповідно до ч. 9 ст. 77 ГК), який наразі Верховною Радою України ще не прийнято. Відповідно, відсутність належного законодавчого регулювання правового становища державних комерційних підприємств обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Окремі аспекти, пов'язані з правовим становищем державних унітарних підприємств, розглядалися у працях таких вчених як О. М. Вінник, І. В. Єршова, М. Г. Ісаков, І. М. Любімов, В. К. Мамотов, Г. В. Пронська, В. С. Щербина та інших.

Запропоновану публікацію присвячено дослідженню змін у правовому положенні державних комерційних підприємств, які відбулися з набранням чинності ГК України. Метою дослідження у межах даної статті є аналіз особливостей правового становища державних комерційних підприємств в сучасних умовах в Україні та внесення пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства України в досліджуваній сфері.

Оскільки державне комерційне підприємство є державним підприємством, йому властиві усі ознаки, притаманні державним підприємствам загалом, а саме: функціонування на основі державної власності; перебування під контролем держави; спеціальна господарська правосуб'єктність; обов'язок приймати та виконувати державні замовлення, а також застосовувати процедури державних закупівель; обов'язок складання та виконання фінансового плану; обов'язок перерахування частини прибутку до державного бюджету; особливості відповідальності за зобов'язаннями.

Окрім того, існують і спеціальні ознаки державних унітарних підприємств, що впливають саме з їх унітарного типу:

1. Створення в розпорядчому порядку органом державної виконавчої влади.

Державне унітарне підприємство створюється в розпорядчому порядку, що означає наявність процедури видання наказу керівника державного органу щодо створення нового суб'єкта господарювання. Виданню розпорядчого документа має передувати аналіз ситуації на ринку виробництва товарів або надання послуг у певному сегменті економіки країни, в якому передбачається здійснення діяльності створюваного підприємства. За результатами аналізу готується обґрунтування необхідності створення підприємства державним органом з викладенням усіх аспектів, що підлягають вирішенню. Діяльність державного унітарного підприємства контролюється державним органом, у сфері управління якого воно перебуває [1, с. 130].